

Tussentijdse rapportage

Programma Grote Erfgoedcomplexen

Provincie Noord-Brabant

2de helft 2016

C2205423/4161046

Inhoud

1. Inleiding
2. Vier verhalen zijn richtinggevend voor de erfgoedfabriek
3. Strategie bepalen
4. Beweging stimuleren en mogelijk maken
5. Kennisontwikkeling, jongeren en projectcommunicatie binnen de erfgoedfabriek
6. Financiën

1. Inleiding

De Provincie heeft een ontwikkelprogramma grote erfgoedcomplexen (de Erfgoedfabriek). Daarmee levert zij een bijdrage aan de herontwikkeling en herbestemming van een aantal gezichtsbepalende erfgoedcomplexen, waarvoor de markt geen oplossing heeft. De herontwikkelde erfgoedcomplexen houden het verhaal van Brabant mee levend en versterken zo de Brabantse identiteit. Zij versterken daarmee het leef- en vestigingsklimaat van Brabant. Zo draagt het ontwikkelingsprogramma “de Erfgoedfabriek” bij aan de ambitie van het *bestuursakkoord* (sociaal veerkrachtig Brabant) en de *Agenda van Brabant* (versterken leef- en vestigingsklimaat).

Met de vaststelling van het beleidskader erfgoed 2016-2020 is ingezet op een doorontwikkeling van het programma grote erfgoedcomplexen naar Erfgoedfabriek 2.0. De doorontwikkeling betreft voornamelijk de focus op de verhalen van Brabant zoals opgenomen in het brede erfgoedbeleid en een onderscheid in drie strategische rollen voor de provincie (richting geven, beweging stimuleren en mogelijk maken).

Elk half jaar rapporteert de Erfgoedfabriek over de voortgang van het programma grote erfgoedcomplexen. Deze rapportage betreft de voortgang van de 2de helft 2016 en schept het volgende beeld:

Er zijn 29 erfgoedcomplexen waarmee een proces wordt doorlopen. Bij 5 complexen wordt momenteel de strategie bepaald, bij 10 complexen wordt de “beweging gestimuleerd” en 14 complexen worden inmiddels gewerkt aan het “mogelijk maken”.

Ten aanzien van de middelen resteert er van de 37,5 mln nog 10,64 mln. aan investeringsmiddelen van het Essentbudget Grote Erfgoedcomplexen. Vanuit het Ontwikkelbedrijf is 50,18 mln. geïnvesteerd.

2. Vier verhalen zijn richting gevend voor de inzet van de erfgoedfabriek

Vier verhalen van Brabant (Innovatief Brabant, Religieus Brabant, Bevochten Brabant en Bestuurlijk Brabant) zijn richtinggevend voor het brede erfgoedbeleid en de inzet van de erfgoedfabriek op de 4 categorieën (resp. industrieel erfgoed, kloosters, militair erfgoed en landgoederen en kastelen).

Aan de hand van de verhalen bepalen wij de cultuurhistorische waarde van gebouwen (must, need, nice¹). De vier verhalen zijn opgebouwd vanuit tijdlijnen. Langs die tijdlijnen vertellen wij wat de ontwikkelingen in Brabant zijn geweest, welk erfgoed daarbij hoort en wat daarbinnen de beeldbepalende gebouwen zijn. Daarmee hebben we de opgave scherper in beeld gebracht en kunnen we sturen op de portfolio: welke beeldbepalende gebouwen hebben een (her)ontwikkelingsvraag of zullen daar op termijn mee komen. Om welk type vraagstuk gaat het (herbestemming, doorontwikkeling, exploitatie, restauratie), welke type strategie en proces is nodig (bv. een kloosterorde vraagt om een andere benadering dan een eigenaar van een industrieel complex), op welke termijn etc.

Per verhaal betekent dit het volgende.

¹ Het gaat hierbij om een afwegingsmethodiek en niet om een lijst van objecten, Dat zou ook niet opportuun zijn in verband met de marktverstoringen die daarvan uitgaan (prijsinvloed, beïnvloedt de positie van de provincie op voorhand). (zie voor toelichting op de afwegingsmethodiek het beleidskader erfgoed 2016-2020)

a. Innovatief Brabant

De grote fabrieken die zijn ontstaan na 1900 vormen de grootste herbestemmingsopgave. In deze fabrieken komen de Brabantse thema's naar voren: textiel, leer, food, infrastructuur en techniek. Er zijn 15 beeldbepalende industriële complexen om deze verhalen te kunnen vertellen ('must'). Hiervan zijn er 10 al herbestemd (door de Erfgoedfabriek: KVL, CHV, Bergoss, Dongecentrale (nog niet gereed), NS Werkplaats en De Ploeg). Er zijn nog fabrieken in gebruik zoals de Vlisco in Helmond maar er staan ook een aantal grote fabrieken leeg. Er resteert nog een opgave van ongeveer 5 complexen. Daarnaast voorzien we dat al herbestemde complexen (terug)komen met een vraag voor doorontwikkeling.

Aandachtspunt is het vertellen van het oorspronkelijke verhaal op de locatie. Een nieuwe bestemming hoeft niet in de lijn van de oorspronkelijke functie te zijn. Wij vinden het daarom des te belangrijker met de nieuwe eigenaar te onderzoeken of het mogelijk is om het verhaal op locatie te blijven vertellen en welke manier daarvoor geschikt is. Denk bijvoorbeeld aan verbeelding van het interieur dat verloren is gegaan of informatieve punten in of om het complex. De provincie kan voor het verhaal op locatie de inhoudelijke input leveren.

b. Religieus Brabant

Het verhaal van Religieus Brabant kan wat de kloosters betreft, verteld worden aan de hand van ca. 30 beeldbepalende kloosters (musts). Voor deze categorie speelt de komende jaren een groot vraagstuk met betrekking tot herbestemming en/of duurzaam gebruik. Onze inschatting is dat ca. 15 daarvan een opgave zal zijn/worden. Bij de andere kloosters is geen herbestemming aan de orde of is al herbestemming gerealiseerd.

De erfgoedfabriek heeft inmiddels 10 musts in behandeling namelijk:

- 3 musts in portefeuille voor mogelijk maken, te weten Catharinadal, Mariënborg en Mariënhage.
- Voor 5 musts werkt de Erfgoedfabriek mee aan 'beweging stimuleren' (Abdij van Berne, Sint Agatha, Drie-eenheid Velp, kloosters Oudenbosch² en Karmelieten Boxmeer)
- en ten aanzien van 2 musts wordt strategie bepaald (Clarissenklooster Megen en Kloosterkasteel Gemert).

Daarnaast heeft de erfgoedfabriek geïnvesteerd in Klooster Mariadal (need) in Roosendaal en wordt daarvoor een exit voorbereid.

Het 'kloosterleven' is een interessant aanknopingspunt om jongeren kennis te laten maken met kloosters. In dat kader is gestart met een verkenning naar mogelijkheden om kloosters in Noordoost Brabant te ondersteunen in activiteiten op het terrein van recreatie en toerisme. Bij 7 actieve, nog 'levende' kloosters is interesse om hiervoor deel te nemen in een gezamenlijk initiatief.

Voor kloosters is er een urgentie: de leegstand zal toenemen aangezien de gemiddelde leeftijd van kloosterlingen ligt op dit moment rond de 85 jaar. Naar verwachting zullen de komende 10 jaar nog 20 à 25 van de huidige 30 kloostergemeenschappen ophouden te bestaan. Verder zien wij dat een toenemend aantal eerder herbestemde kloosters weer leeg komt, o.a. door ontwikkelingen in zorg en onderwijs.

² Deze rapportage betreft de tweede helft van 2016. Inmiddels hebben GS op 21 maart jl. besloten € 4,5 mln. te reserveren voor investeringen in het religieus erfgoed centrum Oudenbosch.

c. Bevochten Brabant

De verhaallijn Bevochten Brabant gaat over Brabant als strijdtoneel tussen Holland en de grote Europese mogendheden uit het zuiden en het oosten. Dat was zo tijdens de tachtigjarige oorlog, maar ook later tot in de 20^e eeuw. Met de waterlinies in Brabant (de Zuiderwaterlinie en de Nieuwe Hollandse Waterlinie) kan het verhaal van eeuwenlange strijd verteld worden. Overal ter wereld zijn er vestingsteden, forten en verdedigingslinies, maar het unieke van 'onze' linies is het verdedigen met water. De essentie ('must') bij de waterlinies is dan ook het samenhangend stelsel van water(management), strategisch landschap en militaire objecten: vestingsteden, forten, dijken, kanalen, inundatiegebieden en -sluizen en dergelijke. De waterlinies vormen daarmee één systeem, waarbinnen we moeilijk onderscheid kunnen maken in must/need/nice.

De focus binnen de verhaallijn ligt naast de beide waterlinies ook op het erfgoed van de Eerste en Tweede Wereldoorlog. De rol van de provincie daarbij is steeds de verbindende schakel invullen tussen gebieden, militaire objecten, musea e.d. Daarnaast geven we de programmering mee vorm (bijv. ten behoeve van de UNESCO werelderfgoed-aanvraag voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie).

Voor de erfgoedfabriek is de herbestemmingsopgave beperkt:

- op dit moment wordt vanuit de erfgoedfabriek met betrekking tot de Zuiderwaterlinie op 2 forten ingezet: beweging stimuleren bij Fort Isabella/Isabellakazerne en investeren in Fort Sabina.
- Van de 4 Brabantse forten in de Nieuwe Hollandse Waterlinie hebben er in de afgelopen 10 jaar 3 een duurzame herbestemming gekregen.

Daarmee is/wordt de opgave voor het programma Grote Erfgoedcomplexen gerealiseerd.

d. Bestuurlijk Brabant

Bij landgoederen en kastelen speelt nauwelijks een herbestemmingsvraagstuk, maar er is wel vaak sprake van exploitatieproblematiek waarvan hoge energielasten een belangrijk onderdeel zijn. Wij richten ons bij Bestuurlijk Brabant daarom vooral op het versterken van het ondernemerschap ten aanzien van landgoederen en zetten daarnaast in op een meer integrale beleidsbenadering. Zeker ook gezien de natuurwaarden en de recreatieve functie van landgoederen ligt er een stevige inhoudelijke relatie met de inzet vanuit natuur. Vanuit gebiedsontwikkeling is er een sterke relatie met ruimtelijke ordening.

De erfgoedfabriek heeft 1 landgoed in portefeuille (beweging creëren): landgoed Bieduinen. De activiteiten van de erfgoedfabriek rond 3 andere landgoederen zijn beëindigd.

Tweede helft 2016 zijn het raadhuis Waalre, Kasteel Stapelen en Oud-Herlaer binnengekomen bij het programma Grote Erfgoedcomplexen.

Juist vanwege het andere type vraagstuk is door de Erfgoedfabriek minder ingezet op de rol 'mogelijk maken'. Wel kan hierin een explicietere inzet op de rol 'beweging faciliteren' in een aantal casussen bijdragen in de oplossing om te komen tot een duurzamer exploitatiemodel. En deels kan ook een bijdrage uit de restauratieregeling voorzien.

Communicatie erfgoedbeleid

Wij willen de verhalen van Brabant uitdragen. Bij communicatie gaan we op zoek naar de verbinding tussen stenen/projecten/erfgoed en de verhalen van Brabant. De communicatieopgave van de erfgoedfabriek (specifieke projectcommunicatie) is onderdeel van de brede communicatieopgave.

Met het beleidskader erfgoed als basis is inmiddels ook een communicatiestrategie ontwikkeld met een publiekscampagne *“er zit meer Brabant in jou dan je denkt”* die in de tweede helft van 2016 is gelanceerd.

In de tweede helft van 2016 hebben we verkend hoe we kunstenaars kunnen betrekken bij het ontwikkelen, vertellen en verbeelden van de verhalen van Brabant. Met betrekking tot de Zuiderwaterlinie (bevochten Brabant) is het gesprek aangegaan met kunstproducent The Mothership. Dit heeft geleid tot een aantal mogelijke projecten om het verhaal van de Zuiderwaterlinie te verbeelden en versterken, waarover we met partners in Brabant in gesprek zijn.

3. Strategie bepalen

Nieuwe aanvragen strategiebepaling

Nieuwe aanvragen in 2de ^e helft 2016 en lopende aanvragen in fase strategiebepaling		Strategie bepalen	Beweging Stimuleren	Mogelijk maken
Innovatief Brabant	2016:			
Religieus Brabant	2016: - Clarissen-klooster Megen - Kloosterkasteel Gemert	X X	X	
Bevochten Brabant	2016:			
Bestuurlijk Brabant	2016: - Raadhuis Waalre - Kasteel Stapelen, Boxtel - Oud-Herlaer, Sint Michielsgestel	X X X		X

In de tweede helft 2016 zijn er 5 nieuwe aanvragen binnengekomen bij de erfgoedfabriek. Voor deze objecten is een positionering binnen het cultuurhistorisch perspectief bepaald (must, need, nice). Vier aanvragen betroffen inderdaad een must voor een van de vier verhalen van Brabant. Op dit moment wordt hiervoor de strategie bepaald voor inzet op ‘beweging stimuleren’ of ‘mogelijk maken’. Raadhuis Waalre is geen must maar kent een bijzonder verhaal. Dit rijksmonument is namelijk afgebrand en de wederopbouw van dit rijksmonument vraagt een financiële bijdrage. Een voorstel hiervoor is inmiddels voorgelegd in 2017.

Daarnaast zijn er vier quick scans³ gehouden voor de aanvragen die in de 1ste helft van 2016 zijn binnengekomen.

- De quick scans voor de Zuidrand Goirle en voor Bieduinen zijn afgerond. Er wordt nu ingezet op “beweging stimuleren”.
- Station Roosendaal is on hold gezet tijdens de strategiebepaling.
- Het Damiaanklooster in Sint Oedenrode is in de fase van strategiebepaling afgefallen omdat de vraag van de eigenaar niet past binnen de werkwijze van het programma Grote Erfgoedcomplexen namelijk het vormgeven van de verkoop van het complex.

³ De meerwaarde van de *quick scans* is dat aan het begin van een herontwikkelingstraject bepaald wordt of inzet van de Erfgoedfabriek wenselijk is en welke strategie gevolgd wordt.

4. Beweging stimuleren en mogelijk maken

Tegelijkertijd is er een aantal complexen in portefeuille bij de erfgoedfabriek die dit jaar of in voorgaande jaren van start is gegaan. In onderstaande tabel is weergegeven welke complexen nog steeds actief in portefeuille zijn in de erfgoedfabriek en welke rol we daarbij hebben. Zie voor een uitgebreide beschrijving per object/project de 1ste voortgangsrapportage Ontwikkelbedrijf 2017 over de tweede helft van 2016.

Portefeuille Erfgoedfabriek		Strategie bepalen	Beweging Stimuleren	Mogelijk maken
Innovatief Brabant	2016: Zuidrand Goirle Brouwhuis Breda Station Roosendaal 2014: Bata, Best 2011: Bergoss complex, Oss CHV, Veghel De Ploeg, Bergeijk Dongecentrale, Geertruidenberg Leerfabriek KVL, Oisterwijk NS-werkplaats, Tilburg	X (on hold)	X X (on hold)	X X X X X X X
Religieus Brabant	2016: Bovendonk, Hoeven Abdij van Berne, Heeswijk Karmelietenklooster Boxmeer Klooster Mariënhage, Eindhoven 2014: Stevenshof, Stevensbeek 2013: Klooster Catharinadal, Oosterhout 2012: Klooster Mariënborg, 's-Hertogenbosch Klooster Sint Agatha, Sint Agatha Drie-eenheid Velp: Kapucijnenklooster, Klooster Redemptoristinnen en Kunstkerkje 2011: Klooster Moederhuis Franciscanessen, Dongen Klooster St Anna en St Louis, Oudenbosch Klooster Mariadal, Roosendaal		X X X X X X X X	X X X X X X X
Bevochten Brabant	2014: Isabella Kazerne, Vught 2011: MOB-complex Wanroij, Sint Anthonis Fort Sabina, Moerdijk		X	X X
Bestuurlijk Brabant	2016: Bieduinen, Putte 2011: Huize Assisië Landgoed, Biezenmortel Wouwse Plantage, Roosendaal Kasteel & landgoed d'Outremont, Heusden		X X (beëindigd) X (beëindigd) X (beëindigd)	

Voor vijf complexen geldt dat de planontwikkeling tijdelijk "on hold" is gezet of "beëindigd". Dit heeft te maken met het feit dat de initiatiefnemer zich aan het beraden is over de voortgang van de plannen waarbij veelal een "scopewijziging" aan de orde is. Of de initiatiefnemer heeft afscheid genomen van

een betrokken partij, overlegt met de achterban of heeft contacten met nieuwe partijen. In dit soort situaties wordt in principe afgesproken dat de initiatiefnemer weer contact opneemt met de Erfgoedfabriek als helder is of het vraagstuk is opgelost.

Beweging stimuleren

Erfgoedfabriek 2.0 richt zich op 'beweging stimuleren' door ondersteuning te bieden/te faciliteren om te kunnen komen tot een haalbare businesscase. Voor beweging stimuleren rondom complexen is een beperkte bijdrage mogelijk (procesmiddelen). Beweging stimuleren is vaak een langdurig proces. De provincie heeft bij 10 complexen gewerkt aan voor het stimuleren van beweging. De inzet van de provincie richt zich daarbij met name op de inbreng van kennis, netwerken en ervaring in de totstandkoming van een goed onderbouwd planontwikkelconcept.

Voor de stand van zaken van activiteiten en mijlpalen per project wordt verwezen naar de 1ste voortgangsrapportage 2017 van het Ontwikkelbedrijf over de tweede helft van 2016.

Mogelijk maken

Of de provincie vanuit de erfgoedfabriek mee investeert ten behoeve van mogelijk maken hangt ervan af in hoeverre het complex relevant is om het verhaal te kunnen vertellen. Bij de 'musts' is dit mogelijk, bij de 'needs' alleen met beperkte financiële middelen als de bijdrage ook andere provinciale opgaven helpt faciliteren, en bij 'nice' wordt niet mee geïnvesteerd. Vervolgens is een investeringsbeslissing ook afhankelijk van de hoogte van de noodzakelijke provinciale financiële bijdrage, de haalbaarheid van de businesscase, het draagvlak bij partners en de bijdrage aan andere dan erfgoeddoelstellingen.

In de tweede helft van 2016 zijn twee nieuwe investeringsbeslissingen genomen door GS om het project Fort Sabina en Brouwhuis Breda mee mogelijk te maken. Over het Raadhuis in Waalre, St Louis Oudenbosch en de Drie-eenheid in Velp zal naar verwachting in het eerste of tweede kwartaal van 2017 besloten worden over een mogelijke participatie in de realisatie van het project. Voor de stand van zaken per project wordt verwezen naar de 1ste voortgangsrapportage 2017 van het Ontwikkelbedrijf over de tweede helft van 2016.

Inmiddels worden 8 exits voorbereid omdat de inhoudelijke rol van de erfgoedfabriek eindigt (bijvoorbeeld bij de KVL en Klooster Mariadal). De inhoudelijke doelen (behoud door ontwikkeling) zijn voor deze complexen behaald: locaties zijn herbestemd danwel doorontwikkeld, bouwwerkzaamheden zijn opgeleverd, contracten/ samenwerkingsovereenkomsten lopen af en hoeven niet meer worden verlengd. Deze exits zijn processen die veel tijd vergen. In de volgende rapportage zullen we eerste resultaten kunnen benoemen.

Aandachtspunt hierbij is dat de middelen van het ontwikkelbedrijf revolverend zijn ingezet en de investeringsmiddelen vanuit CenS voor de onrendabele top (dus niet revolverend) zijn ingezet. Bij exits zullen derhalve alleen bij het ontwikkelbedrijf de revolverende middelen terugkomen, die opnieuw kunnen worden ingezet voor investeringen in Brabants erfgoed, maar niet voor de onrendabele top.

5. Kennis, jongeren en projectcommunicatie binnen de erfgoedfabriek

Kennis

Bij herontwikkeling van erfgoedcomplexen doen provincie en partners veel nieuwe kennis op. Kennis die wij direct in de praktijk kunnen gebruiken, maar ook kennis die wij willen uitdragen en willen borgen voor de toekomst. Aandachtspunt daarbij is de vervlechting van kennisactiviteiten van de

erfgoedfabriek met die van het brede erfgoedbeleid en andere beleidsvelden zoals leegstand en gebiedsontwikkeling.

In de tweede helft van 2016 hebben wij het DDL congres, 100 jaar KVL georganiseerd. Daarnaast is doorgewerkt aan twee themastudies:

- Energie en Erfgoed: ontwikkeling van instrumenten om partijen te ondersteunen bij de verduurzaming van de energiehuishouding van hun complexen.
- Thematische verkenning kloosters NO-Brabant: verkenning naar mogelijkheden om deze kloosters te ondersteunen in activiteiten op het terrein van recreatie en toerisme.

Jongeren (JOB-house)

De insteek van de jongerenlijn bij de erfgoedfabriek, "JOB-house", is jongeren ruimte te geven om mee te denken en mee te werken bij de herontwikkeling van complexen. De jongerenlijn is in eerste instantie vooral ingezet op de KVL (o.a. project leerlokaal). Inmiddels geldt dat voor meer locaties van de erfgoedfabriek: er is een project leerlokaal Mariënburg 1ste fase afgerond en er wordt onderzocht of de Dongecentrale, MOB Wanroij en Fort Sabina nieuwe jongeren-projecten kunnen opleveren. In de tweede helft van 2016 waren op diverse plekken ongeveer 20 jongeren van verschillende opleidingen aan het werk via stages, afstudeerplekken, onderwijsprojecten, traineeships of startersbeurzen.

In het kader van het project Revivak zal een onderwijsmodule ontwikkeld worden over de methode Leerlokaal, zodat die ook elders geïmplementeerd kan worden.

Projectcommunicatie

Projectcommunicatie van de erfgoedfabriek gaat over het 'zien' en 'beleven' van de projectresultaten.

Realisatie:

- In de tweede helft van 2016 is de expositie "de erfgoedfabriek presenteert" op CHV Noordkade in Veghel heropend.
- In september 2016 is het nieuwe projectenboek uitgekomen. Anders dan in vorige uitgaven zijn de verhaallijnen toegevoegd.
- Het verhaal van complexen en eventuele gebruikers/bewoners is vastgelegd in filmpjes voor diverse projecten zoals Fort Sabina en Brouwhuis Breda (zie www.brabant.nl/erfgoedfabriek).

6. Financien

Bij de vaststelling van het beleidskader is richting Provinciale Staten al aangegeven dat, zeker na het besluit met het Bestuursakkoord om 20 miljoen in mindering te brengen op het programma Erfgoedcomplexen, de financiële opgave voor het programma groter is dan de resterende beschikbare middelen.

Op dit moment neemt de financiële ruimte, ic de onrendabele inzet binnen het programma Erfgoedcomplexen snel af. Dit terwijl er wel nog een opgave ligt: binnen dit programma is de opgave voor Innovatief Brabant en Bevochten Brabant substantieel ingevuld, maar dat geldt in veel mindere mate voor Religieus Brabant en Bestuurlijk Brabant.

Voor de uitvoering van de ontwikkelingsstrategie grote Erfgoedcomplexen resteert op 31 december 2016 nog 10,64 mln. euro uit de eerste tranche investeringsgelden van Essent. Daarnaast is in totaal ruim € 50 mln door het ontwikkelbedrijf geïnvesteerd.

De volgende investeringen hebben plaatsgevonden.

- Extra investeringen in KVL: € 7,5 mln. tlv het budget Ontwikkelbedrijf.
- Brouwhuis Breda: € 1,37 mln. tlv het budget Ontwikkelbedrijf.
- Fort Sabina: € 1,5 mln. euro tlv de investeringsmiddelen Erfgoed

Er is €4,6 mln. gealloceerd voor procesgelden en kwaliteitsborging.

Stand van zaken:

- Restant procesgelden: € 3,76 mln. euro t/m 2019
- Restant kwaliteitsborging: €0,81 miljoen t/m 2019 (inclusief restantmiddelen vorige bestuursperiode)

Stand van zaken financiën Erfgoedfabriek per 31-12-2016

Erfgoedfabriek 2010-2020	Middelen Essent Investeringsagenda 1 ^e tranche Grote Erfgoedcomplexen € 57,5 ⁴ - € 20 ⁵ = € 37,5 mln	Investeringen Ontwikkelbedrijf (revoluerend)
Ingezet voor projecten waarover besloten is	€ 22,26	€ 50,18
Gealloceerd voor procesgelden en kwaliteitsborging	€ 4,6 ⁶	-
Restant 31-12-2016	€ 10,64⁷	

⁴ Essentmiddelen Investeringsagenda 1ste tranche Grote Erfgoedcomplexen bedroeg uiteindelijk € 59 mln. Hiervan is € 1,5 mln in de vorige bestuursperiode ingezet voor kwaliteitsborging (communicatie, kennis, onderwijs, jongeren en netwerk). Resterend € 57,5 mln.

⁵ Op basis van het bestuursakkoord en PS besluit ihkv Erfgoedkader van november 2015 is op dit budget € 20 mln in mindering gebracht.

⁶ Deze reservering is het resultaat van besluitvorming rondom het beleidskader erfgoed 2016-2020

⁷ GS hebben in 2017 besloten resp. € 0,2 mln. en € 4,5 mln. te reserveren voor respectievelijk de projecten Waalre en Oudenbosch. Het resterend budget komt daarmee per 1-4-2017 op € 5,94 mln.